

SAOLhist: SAOL från första till trettonde upplagan

Vad är SAOLhist?

SAOLhist är en databas över samtliga uppslagsord som har förekommit i minst en upplaga av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL). SAOLhist innehåller också nio av de tretton upplagorna som faksimil. Tack vare databasformatet kan man göra många olika typer av sökningar, både på längden och på tvären. Man kan t.ex. lätt få fram när ett visst ord första gången togs upp i SAOL, eller vilka ord som ströks från en upplaga till nästa. Man kan också söka ”baklänges”, t.ex. på alla ord som slutar på *-miljö*.

Uppgifter om uttal, böjning och betydelse är inte med i själva databasen. Men du kan alltid klicka dig till faksimilversionen och hitta dessa uppgifter.

Hur har SAOLhist-databasen producerats?

Upplagorna före 11:e upplagan har skannats in och konverterats till digitalt format. Dessa versioner har korrekturlästs noggrant, men eftersom detta är ett mycket stort arbete finns det fortfarande ett begränsat antal fel i databasen. Vi är tacksamma för alla påpekanden om onöjaktigheter.

Upplagorna 11–13 fanns redan från början i digital form så i det fallet behövdes ingen skanning.

Om SAOL från första (1874) till trettonde upplagan (2006)

Första upplagan av SAOL (**SAOL 1**) kom ut 1874. Den innehöll ganska få ord, ungefär 35 000 stycken. En viktig ambition var att ange stavningar och böjningar som i någon mening var historiskt korrekta. Lånord togs inte upp i någon större utsträckning, inte ens om de var i allmänt bruk.

Ytterligare fyra upplagor kom ut före 1889. De innehöll inte många nyheter, och ordantalet höll sig fortfarande runt 35 000. Dessa upplagor ingår därför inte i SAOLhist-databasen.

Från och med **SAOL 6** (1889) är alla SAOL-upplagor med i SAOLhist-databasen. Sjätte upplagan innehöll drygt 40 000 ord, och dessutom lanserade den nya – mer ljudenliga – stavningar av ett antal ord. I någon liten mån tillmötesgick den därmed de krav på en större stavningsreform som låg i tiden, och som skulle bli allt intensivare under de närmaste åren.

SAOL 7 (1900) innebar något av ett kvalitativt språng. Antalet uppslagsord översteg nu 70 000, och lånord (även nya lånord) togs med i ganska stor utsträckning. Men samtidigt gjorde ordlistan många tillskyndare av en större stavningsreform besvikna. Fortfarande föreskrev den stavningarna *af*, *hafva*, *godt*, *hvem* och *hvilken*, medan reformvännerna förordade de moderna stavningarna.

Det dröjde bara sex år innan reformvännerna blev bönhörda, men det var inte genom SAOL:s utan genom politikernas försorg. Genom ett regeringsdekret 1906 infördes de stavningsregler som i stort sett fortfarande gäller, så att t.ex. stavningen *af* ersattes med *av* och *hvem* med *vem*. I **SAOL 8** (1923) rekommenderas i allt väsentligt den nya ortografin. Samma upplaga innebar också en ny kraftig ökning av ordantalet (till ca

80 000), och man kunde notera en ökad ambition att finna s.k. ersättningsord för lånord och främmande ord.

I **SAOL 9** (1950) formligen exploderade antalet uppslagsord, och ett svårslaget rekord på ca 150 000 ord noterades. Upplagan präglades i övrigt av en liberal inställning till slangord (*kul, kille* etc.), som tidigare inte hade ansetts värdiga att ta upp.

SAOL 10 (1973) innebar en viss reträtt vad ordantalet beträffar (ca 140 000 ord). I gengäld utökades betydelseangivelserna, som dittills varit ganska rudimentära.

Denna trend fortsatte i **SAOL 11** (1986), med ett ordantal på ca 120 000 och med ytterligare utökade ordförklaringar. Viss uppmärksamhet väckte upplagan genom att den tog upp tidigare bannlysta ord med anknytning till sexuallivet.

En stor nyhet i **SAOL 12** (1998) var att alla de ca 120 000 orden presenterades i strikt alfabetisk ordning. Tidigare hade samhöriga ord, främst sammansättningar, presenterats tillsammans, så att t.ex. *hemtam* och *hemtrevlig* återfanns i samma stycke som *hem*, och före t.ex. *hemoglobin*. Det systemet hade vissa fördelar, men en avgörande nackdel var att många hade haft svårt att hitta det ord de sökte efter.

SAOL 13 (2006) kunde uppvisa en mindre ökning av ordantalet (123 000), och, kanske viktigare, en ovanligt stor ökning av antalet *nya* ord (ca 10 000). Det betydde att många föråldrade ord fick stryka på foten. Både strykningarna och intagningen av nyord kunde motiveras med frekvensargument tack vare förbättrade hjälpmedel som möjliggjorde snabba sökningar i stora digitaliserade textmaterial.

Databasen SAOLhist innehåller i praktiken alla SAOL-upplagor under mer än 130 år. Som framgår av den lilla historiken har många ord ändrat stavning under den tiden. Det har inte bara att göra med stavningsreformen 1906 utan också med olika försök att försvenska stavningen av lånord, ibland misslyckade (*skaut*), ibland lyckade (*tejp*). För att kunna göra jämförelser mellan ordbestånden i olika upplagor har vi – där det behövs – normaliserat stavningen i enlighet med principerna för trettonde upplagan. Det innebär att *af* och *hvem* i de första upplagorna transformeras till *av* och *vem*, att *skaut* i den åttonde upplagan representeras av *scout* etc., samtidigt som de verkliga stavningarna i resp. upplaga bevaras. De normaliserade formerna återfinns i vänsterspalten om man väljer att presentera materialet som en matris. Denna matris har över 200 000 rader (även om man förstås inte kan se alla i samma bild) och 10 kolumner (9 upplagor plus vänsterkolumnen). Även om man sålunda – vilket ju är naturligt – betraktar *hvem* och *vem* som ett och samma ord, liksom *af* och *av* och *qvinna* och *kvinna*, så finns det alltså ändå över 200 000 olika uppslagsord i det som kan kallas unionen av alla SAOL:s olika upplagor.

*

Om du vill läsa mer om SAOL och dess historia är det bara att klicka på ikonen härintill med boken *SAOL och tidens flykt* (Stockholm: Norstedts 2009).